

Szigethy István

Hajnali gondolatok*

Szállj le! s vigasztald meg az árvaságot
Béke, mennyeteknek koronás leánya!
Hajh! sok országok szava kér, jelenj meg
Már valahára.

Virág Benedek: Békesség-óhajtás

*

Az Ellenzéki Nyilatkozat szerzőként való jegyzésére egyedül Deák Ferencet kérték fel. Erre nem lehetett elégséges indok, hogy több gondolat már eredetileg is az övé volt a Kossuth Lajos által szerkesztett változatban is. Ha az először párttá szerveződött liberálisok sikert akartak, számolniuk kellett azzal, hogy az ott összefoglalt gondolatrendszer – vagy mi már nyugodtan nevezhetjük tartalma szerinti nevén: pártprogramot – ahhoz kell személyében is kötniük, akit mindenki elfogad. Értelmetlen kérdés lenne, hogy ez a körülmény mennyiben hathatott az eredményre. A fontos a tény: ebből a programból éppen kilenc hónapi kihordás után megszületett a modern Magyarország. Megalakult a liberálisok gyakran széthúzó vezetőit összefogó első igazi kormányunk, amelyben Batthyány Lajos vezetésével Kossuth, Széchenyi, Deák, Eötvös, Szemere és társaik a közös cél érdekében együtt akartak és tudtak működni. Irányításukkal – így Deák igazságügy-miniszteri közreműködésével – az Országgyűlés hetek alatt elfogadta az áprilisi törvényeket, Széchenyi szavaival az „alkotmányt”. Az akkori változások tulajdonképpen még a mai életünk kereteit is megszabják, megalkotóik gondolatai pedig ma is utakat, célokat jelölnek meg.

Deák kapcsán szólni szeretnék Zaláról is. Pályája miért innen indult el? Vagy megfordítva: közéleti viselkedését mennyiben határozta meg, hogy itt született? Csak véletlen volt-e ez, szülei génjeinek és környezetének alkalmi kombinációja – vagy esetleg közrehatottak-e ebben valamiféle átfogóbb, mélyebb összefüggések is? Hiszen az Ellenzéki Nyilatkozattal Zala tulajdonképpen sorsfordító időkből már másodszor szólalt meg átfogó, alapvető írással. Miért itt élt Zrínyi Miklós is, aki megírta a modern értelemben vett magyar közéleti irodalom első csúcát, a Török áfiumot? Mint az akkori jövő egyetlen lehetséges programját? Reálisan

szembenézve az akkori belső és külső valóságunkkal, amikor egy hosszú ideje tartó válságos helyzetben a magyarságot mégis az önzések, országhatárok, vallások szabdalják nemcsak három, de számtalan részre – és mögöttük mindezek ellenére látott reális esélyt egy a közöset megtaláló, az összefogást meggyőzően hirdető politikára.

Biztos választ persze nem adhatok, csak racionálisan ellenőrizhetetlen megérzéseim vannak. Régi, az Árpádok ideje óta itt élő család tagjaként pedig nyilván elfogult is vagyok. De én legalábbis úgy érzem, van valami összefüggés abban, hogy az egyéniségük éppen itt vált ilyenné. Néhány tényt szeretnék egymás mellé állítani. Egyes esetekben közöttük aligha vezethetünk le olyan szigorú oksági összefüggéseket, amelyek az arisztotelészi logika követelményeit kielégítenék. Legfeljebb a jungi szinkronicitásra gondolhatunk, amely a „véletlennel” tűnő összefüggések mögötti mélyebb rendszert kívánja feltárni. De ettől a tények mégiscsak tények maradnak. Hogy ezeket mennyiben kötik össze valódi kapcsolatok, bárki önmagában eldöntheti. Legfeljebb megvonhatjuk a vállunkat: léteznek véletlenek. Bár ennyi egyszerre...

*

Ha hazánk területi egységeit felsoroljuk, a fővárossal szoktuk kezdeni. Betűrendben az ellenkező pólus, a befejezés – éppen Zala. Ha a központból indulunk el, akkor ez a megye földrajzilag is egyben a főváros egyik ellenpontja, az ország egyik legtávolabbi sarka. Nyugat felé, dél felé. Vagy ahogy Zalaegerszeg egykori városi orgonistája, Varnus Xavér fogalmazta meg 1993-ban, az egerszegi nemzetközi orgonafesztivál mottójában: „Európa felé”. Persze, nem a napi aktualitások, még kevésbé a térkép evidenciájának szintjén. A világot járó Xavért ismerve tudom, hogy ilyen leegyszerűsítés az ő színvonalának sem felelt volna meg.¹

Zaláról különben sem mint a mai földrajzi határai közötti területről szeretnék beszélni, hanem az itt élő emberek mindenkori közösségéről. Történelmietlen lenne ezért, ha ebből kihagynánk azokat, akik életüket

* Szigethy István: *A négyszínű ember (Hajnali gondolatok a pozitív közletről Deák és Jung nyomában)* című munkájának – a szerző által – lapunk számára szerkesztett részlete. A kötet megjelenése 2001 első felében várható.

zalaiként élték le, de egykori közelebbi lakóhelyük jelenleg máshová tartozik: a Balaton északi partjának nagyobb része Veszprém megyéhez, a muramenti vidék Alsólendva központtal Szlovéniához, Csáktornya környéke, a Muraköz pedig Horvátországhoz.

Amit most végiggondolok, jobb híján „zalaiságnak” nevezem. Valamiféle stílust, viselkedésmódot értek ezen. Emberközelséget, ősi gyökerű, elzártágában talán jobban megőrzött, természetes emberséget. Az irodalomnak, a művészeteknek, a politikának – az ember különböző megnyilvánulásainak valamiféle nagyon egyszerű, nyilvánvaló ötvözetét. És mindenekelett a másik ember korrekt tiszteletét.

*

Először járjuk végig egy egykori zalai város, Csáktornya, a már régen is elsősorban, ma pedig szinte teljesen horvát lakosságú Cakovec sétálóutcáját. Ez az utca – mintegy a magyar történelem egyik szimbóluma: a Zrínyi-vártól a Göncz-patikáig tart. Egyik végén a reneszánsz főúr, Zrínyi Miklós zalai főispán – vagy a gyökereiben és vállalt báni méltóságában ugyanakkor horvát Nikola Zrinski-ubia – vára, aki ha lehetett lelkével, „pennájával” gazdagította kultúránkat, ha kellett, karddal harcolt a betolakodó idegenekkel szemben. Aki a Szigeti veszedelemben gondolatait, ideáljait hősként meghalt dédapjával mondatta ki a vérségi kapcsolat és névazonosság különleges pszichológiai közös burkában. És aki tulajdonképpen közeleti irodalmunk és politikai gyakorlatunk egyik legmeghatározóbb, valóban összhangot kereső, integráló alakjaként valamennyi magyar – és egyben magyarországi – számára adott programot a „török áfium” ellen. Vagy ahogy ő maga nevezte a címben: „orvosságot”. Ebben az írásában legtömörebben mondta ki a legfontosabbat: „Ne bántsd a magyart!” Mert hiszen akkor miért ne segíthetnénk békében egymást? Bárkivel, kölcsönösen...

Az utca másik végpontján már a gyógyításra került egyértelműen a hangsúly – de csak a hangsúly. Ott található ma is Göncz Lajos egykori patikájának kétszintes épülete², aki annak a jelentős részében liberális zalai köznemesi közösségnek volt helybeli tagja, amelyet elsősorban az 1848–49-ben miniszterré emelkedett Deák Ferenc és Csány László neve fémjelzett. Az egykori nemes úr azonban már polgári hivatást választott, a szó köznapi értelmében adott a rászorulóknak orvosságot. De amikor kellett, békés foglalkozása el-

lenére mégis fegyvert fogott, és a szabadságharcban századosi rangig vitte.³

A gyógyítás, az orvosság mindegyik szinten a belsőleg meghatározott, természetes harmónia helyreállítását szolgálja. Akár testünkben, akár lelkünkben. Akár egy ország, akár egy ember számára. Vagy – amennyiben szerény eszközeivel erre is hatni képes, néha még akár az egész emberiség összhangját, igazi, egyre mélyebb önmagára ismerését is valamennyire elősegítheti.

*

Ha jól emlékszem, a „zalaiságról” és ennek a fejezetnek néhány tényéről, ezek néha meglepő, „véletlenszerű” összefüggéseiről először még 1991 tavaszán, az egerszegi városháza erkélyén éppen Göncz Lajos dédunokájának, a negyvennyolcas liberális zalai generáció másik leszármazottjának tettem említést. 1990 áprilisi első tihanyi beszélgetésünk óta érzem, értjük egymást, az ő egyik megtisztelő dedikációja szerint: barátként. Most az erkélyen is félszavak elégségesek voltak ehhez a közös hullámhosszhoz.

Göncz Árpád akkor a könyvhét országos megnyitójára érkezett. Többféle minőségében. Hiszen néhány hónapja még az Írószövetség elnöke volt, azóta azonban kilépett az irodalom barátainak és a Demokratikus Ellenzék tagjainak viszonylag szűk ismertségi köréből. Az új köztársaság első elnökeként szinte azonnal egyben az ország verhetetlenül legnépszerűbb közeleti szereplőjévé vált, és maradt azóta is töretlenül. Meg ezt a helyszínt választotta vállaltan zalaiként, régi zalai család tagjaként is (bár ő már Budapesten született), hogy új és régi közeleti minősége határán a könyvhétet itt nyissa meg – és persze okozzon fejfájást a biztonságiaknak, amikor mindenféle szabálynak fittyet hányva dedikált, könyvet nézegetett, beszélgetett vagy éppen sörözött a tömegben.

*

1996-ban egykori középiskolám, a zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnázium létesítésének százéves évfordulóján életre szóló élményeket kaptam. A beszédek-ből, beszélgetéseinkből régi és újabb ismerősökkel, az egykori tanítványok kétszer közel négyórás művészeti gálaműsorából. Meg persze személyesen azzal is, hogy az a megtiszteltetés ért: az iskola egykori diákjaként megnyithattam a második ötven év történetéről készített kiállítást, utána pedig jogásznak készülő diákokkal beszélgethettem.

A beszédben próbáltam megfogalmazni, hogy egy évforduló önmagában is azt igazolja: ha egy intézmény túlélte egy hosszú időszakot, az életképes, ott maradó értéket hoznak létre. Az a szellemi igény, amely tetet öltött az egerszegi születésű kultuszminiszter, Wlassics Gyula működésének idején az iskolaalapításban, a megelőlegezett bizalmat bőségesen visszaszolgáltatta az országnak az itt megszerzett tudással, szellemmel. Érdekeség, különösen jó példa, hogy a második ötven év kezdetekor, a magyar kultúra sorsát, az ország szellemi épülését is meghatározó nehéz történelmi helyzetben már éppen az iskola tanítványa, egy másik egerszegi kultuszminiszter, Keresztury Dezső állt a tárca élén.

Aztán az egyik osztályteremben közel egy óra hosszúságú beszélgettem a gyerekeknek – az alkotmányozás ürügyén – nemcsak jogról, de filozófiáról, pszichológiáról, történelemről, irodalomról is. Arról, hogy szerintem hogyan lehetne jobbítani ennek a sokat szenvedett kis országnak a sorsát. Negyedikként kaptam szót. Félttem, hogy fáradtak lesznek, különösen a megelőző előadó hosszú adatsorai után. De azonnal fölvilványozódtak. És nagyon okosak voltak. Az egyik kislány kérdésére – idő szűkében – csak fölajánlani tudtam, hogy erről az egy témáról akár óráig is beszélgethetnénk. Azt hiszem, a lényeg egyik fontos elemére kérdezett rá. A jungi „önmegvalósító” és „utánzó” típusról is beszéltem. Ő ezeket szembeállítva azt fejtegette, hogy bármennyire is sok a tehetséges, önmegvalósító ember nálunk, a demokrácia szabályai szerint mégis a jóval több utánzó dönti el, ki kormányozzon. Hogyan lehetne elérni, hogy valóban az ő érdekükben is, és így az ország javára döntsenek, hogy az erre legalkalmasabbak, legértelmesebbek, legtisztességesebbek kerüljenek hatalomra...

Nem sokkal később az épület főbejárata előtt Németh János keramikumművész barátom Zala György Deák-mellszobrának új példányát avatta, melyet a jelenlegi névadó, Zrínyi Miklós szoborportréjával szemben állítottak fel. A gimnázium korábban Deák nevét viselte, amikor azonban a negyvenes évek végén ettől meg kellett válnia, mert a kor szélsőségesen forradalmi, radikális szelleme őt leárusította, volt annyi bölcsesség az új névadókban, hogy az iskolát a megve másik nagy közéleti szereplőjére kereszteljék át. Most viszont, az utókor igazságszolgáltatásaként egymással szemben állhat szimmetrikusan a két névadónak, az országot megosztó erők talán két legnagyobb – nem

koronás – integrálójának a szobra. Ez szinte szemléltette, hogy az iskola két neve is a bennük közöset emelte ki. És a gyerekek minden nap e két alkotás, energiát adó és ébresztő pólusai között érkeznek az épületbe...

Németh János, a művész a két nagy zalai politikusról beszélt. Ahogy én, a jogász és képviselő egy órával korábban – többek között – a közös nemzeti tudatot megszólító két legfontosabb budapesti szoborszimbólum kapcsán zalai alkotóikról, Zala Györgyről és Kiszfaludi Stróbl Zsigmondról. Utólag kiderült, nem beszélünk össze, mégis teljesen összhangban állt, amit mondtunk. Nem véletlenül. A két-két politikus és művész úgy tűnik, másokkal együtt valami mélyebb közösnek a hordozója. Olyan magatartásnak, beállítódásnak, amely a maga csendes módján nem elhanyagolható módon járult hozzá hazánk pozitív történéseihez.

*

Utána beszélgetünk Jancsival. Végtelenül egyszerű, szerény művész, aki közben mégis egyik jelképe a mai Zalának. Akinek bájosan vaskos kerámiáiban talán legtisztábban jelenik meg Göcsej, Egerszeg lelke. Akinek az anyaga is maga Göcsej: az agyag. Akinek Ausztráliában, Indiában, Kanadában ugyanúgy láthatók a művei, mint itthon, szerte az országban. És aki mindig itt élt. 1994-ben néhány napot együtt töltöttünk Bulgáriában, hogy előkészítsük a tervezett várnai Hunyadijának felállítását. Ott is mindenkit azonnal levett a lábáról kedvességével, emberségével.

Most is értjük egymást. Rákérdezek, mennyire ért egyet azzal, amit a két budapesti szimbólumról mondtam. Meg arról a szerintem legalább annyira fontos harmadik alkotásról is faggatom, az ő hévízi, mandálára emlékeztető nagyméretű kerámiájáról, amelyben az itteni agyagból, a sumérek, akkádok ősi módján elővarázsolta a világot, a Jint és Jangot, a napot és holdat, a nappalt és éjszakát, a fényt és sötétséget, a nőt és férfit, a fiataliságot és öregséget, a négy évszakot, az embert, az állatot, a növényt és az élettelen(?) világot. És ez a makro- és mikrokozmosz hat, vonz kifelé is: a kompozíció aljáról a habok maguktól emelkednek, közelednek felé, mint dagálykor a tenger hullámai a Holdhoz. Itt nem csak várnak, hívnak, szólongatnak, mint Ady versében, miközben vég nélkül harcol a Nagyúrral. Ez a belső és külső harmónia így nemcsak általában a világ – hanem a világ Zala lelkének és ősi anyagának tükrében.

Elmondom, amit a három szimbólumról gondolok. Mit szól hozzá művészként? Egyetért. Ő hozza szóba: lehet persze, hogy nem a művészek tudata hozta létre így ezt a rendszert. Hiszen az alkotásban mennyire a tudatalatti működik... Továbbgondolom: és abból mi is hat felszíni énjükre valójában?

Térjünk hát rá a két budapesti alkotásra. Az ország szívének, a fővárosnak a központja két emlékmű között él. Ezek Zala szellemi ajándékai: az alsólendvai Zala György és az alsórajki Kisfaludi Stróbl Zsigmond alkotásai. Meggyőződésem szerint kiegészítik egymást, igazán együttesen adják át üzenetüket. 1896-ban és 1946-ban, ötven év különbséggel állították fel őket. A két időpont között a magyar és a világtörténelem legnagyobb krízise zajlott le. A világban két világháború, a történelem mélypontját jelentő tizenhat apokaliptikus év 1929-től 1945-ig, itthon mindehhez a történelmi állam radikális átalakítása, az ezeréves államterület szétesése, a magyar lakosság harmadának elcsatolásával. A két alkotás ennek a félévszázadnak két végpontján nemcsak saját korának hangulatát fejezi ki, nemcsak ezeket a változásokat szimbolizálja. Azt hiszem, ennél többet. A változások mögött, éppen ebben a valós, dinamikus polarításában az állandóságot is.

Zala György műve a múltat, a gyökereket jelképezi általában. A Városligetben, a pesti sík területen áll, a centrumtól északkeletre, így Verecke és az egykori volgai őshaza, a mai Baskíria felé. Vagy még messzebb, a finnugor világ legtávolabbi végpontja, az Ob vidékén a manysik, majd a hantik területe irányában. A már itt született történelmi személyiségeink szoborcarnokának fókuszában az ide vezető vezérek csoportját találjuk, akik közül kiemelkedik egy nőalak, a csakazértis optimizmusának győzelmi istennője. Vagy – talán még elvontabban: sok harcos és alkotó férfi közül az élet folyamatosságának női princípiuma.

Kisfaludi Stróbl Zsigmond alkotása a főváros központjától délnyugatra, a budai Szent Gellért-hegyen már ugyancsak elválaszthatatlan részévé vált a főváros arculatának. A kompozícióban a lent és fent, a férfias erő(szak) és nőies harmónia, a fehér és fekete, a hármasság és a negyedik kontrasztja egyszerre hat. A központi, eredetileg fehér nőalak a lábánál terpeszkedő férfiak közül emelkedik a hegy csúcsáról még magasabbra, az ég végtelensége felé. Alatta a mélyben három erőt sugárzó, sötét színű férfi. Közülük az egyiket,

a nőalak alatti géppisztolyos szovjet katonát a rendszerváltás után eltávolították, de az eredeti kompozícióban ez jelentette legmarkánsabban, legvilágosabban az ellenpontot: hiszen éppen ő állt a központi szobor alatt, egyszerre jelképezte azt, aki a náciktól szabadította fel, de új rabtartó őré is. Kétértelműsége tette alkalmassá, hogy mind a szovjet megszállók, mind hazai csatlósai csak a patetikus hőst lássák benne. A kompozíció így a megrendelők várakozásaival szemben összhatásban azt is sugallhatta: ezt a letisztult vonalú nőalakot a lába alatti három marcona férfi gyűrűje sem képes visszatartani, hogy az ég végtelensége felé törjön. A magyar szabadság szimbólumaként, kezében az alkotó béke jelképével, olajágával. Hogy túlélje az aznap múlandóságát. Mint a millenniumi emlékmű istennője. Vagy az életet őrző örök nőiség másik megszemélyesítője, a sírokon átlépő Éva a tragédia londoni színeben.

*

Folytassuk, az eseti példák után keressük az általánosabbat.

Az országnak, a magyarság településterületének ez a délnyugati sarka a történelem során nem hívta fel magára a figyelmet nevezetes csatákkal, forradalmakkal. Zalát ezzel szemben a nyugalom, a türelem jellemezte, amit leghívebben talán a dióskáli Virág Benedek Békességóhajtása fejez ki. Nyugalmából, csöndességéből többször is akkor lépett be a történelembe, amikor összefogásra, békére volt szüksége az országnak.

Zala az első magyar nyelvemlék⁴, az első kőszínház⁵, az első megyei könyvtár⁶, az első európai agrárgyermek⁷ földje. És mellette azé a magabiztos öntudaté, amely már a tizenharmadik században itt teremtette meg először a területi önkormányzatiság modelljét. Témánk, a pozitív, aktív, alkotó gondolkodáson alapuló közélet szempontjából ez az egyik legfontosabb összefüggés: Kehidán született meg 1232-ben a területi önszerveződés – természetesen a korabeli feltételeknek megfelelően, az első nemesi megye formájában. Hogy aztán miután rendeltetését betöltötte, idejét múlta, 1848 márciusában ugyancsak Kehidán is fejezze be működését: azzal, Deák Ferenc itt fogadta el Batthyány Lajos felkérését az igazságügyi tárcára, és így egyben elvállalta, hogy újból a megye követe legyen az Országgyűlésben. Innen indult Pozsonyba. Az már csak formáság volt, hogy miután útra indult, közben a vármegye közgyűlése Egerszegén hivatalosan is követté

választotta. Ez volt a nemesi megye több évszázados történelmének utolsó választása, utolsó lényeges közjogi aktusa, hogy aztán már éppen Deák minisztersége alatt, a rövidesen megszülető új törvény alapján átadja helyét az újnak, korszerűnek, a népképviselési országgyűlésnek.

Az a közös, ami a két nagy integrátort, Zrínyit és Deákot kapcsolja össze, persze nemcsak őket jellemzi. Csak néhány példát sorolok fel, tartva attól, hogy kiket fogok kihagyni... Innen indult országos jelentőségű pályájára például a múlt század végén a nagy generációt követő újabb liberális nemzedék egyik meghatározó egyénisége, az egerszegi kultuszminiszter, Wlassics Gyula – aki szintén tudott elfogadható kompromisszumokat találni, hiszen éppen minisztersége idején születhettek meg többévtizedes viták után legfontosabb törvényeink az egyik legkényesebb kérdésben: az állam és egyház szétválasztásában. Vagy beleillik ebbe a sorba a közelmúltból a háború utáni koalíciós kormányok legtovább élt tagja, Keresztury Dezső, aki kultuszminiszterként a modern európai szellem és a magyar kultúra szintéziséért harcolt, és aki egyben a nagy reformkori nemzedék, Arany, Madách, Deák követe is volt századunkban. És ez a sor a jelenben is folytatódik Göncz Árpáddal, az új köztársaság első elnökével.

Aztán ez a föld Spissich Jánosé, Festetics Györgyé, Batsányi Jánosé, Kisfaludy Sándoré és Károlyé, Csány Lászlóé, Hevesi Sándoré, Goldmark Károlyé, Pataky Kálmáné, Farkas Ferencé, Mező Ferencé, Fejtő Ferencé, Pais Dezsőé, Öveges Józsefé, Izsák Imréné, Portisch Lajosé, Orsós Jakabé és még hosszan sorolhatnám. És azoké is, akik máshonnan érkeztek, jól érezték magukat, ide települtek, mint a múlt században Pálóczi Horváth Ádám vagy Csengery Antal, mostanában pedig például Nádas Péter, Ruszt József, Be-reményi Géza vagy Szabolcs Péter. Vagy még egy nevet hadd említsek. Ő nem élt itt, de hatott rá az itteni közösség: a Spissich János és Pálóczi Horváth Ádám nevével fémjelzett egykori egerszegi szabadkőműves páholyba kérte felvételét a távolból Kazinczy Ferenc... És még folytathatnám a sort. Mind nagyszerű emberek, génjeik szerint magyar, horvát, szlovén, német, zsidó, roma meg még ki tudja, milyen gyökerekkel, mégis egy nyelven, hasonló identitással, emberséggel.

Valamennyiükben megtalálható valami közös: mindenekelőtt a másik emberrel szemben megtanult kölcsönös tisztelet, tolerancia. Ennek gyökere biztosan belső, de alakíthatta a szerencsés földrajzi helyzetből eredő adottság is: ez a légkör valószínűleg sokkal természetesebben alakulhatott ki itt, ahol az osztrák, szlovén, horvát szomszédainkban elsősorban a másik alkotó, dolgozó embert ismertük meg; aki nemcsak más, de lényegében olyan is, mint én; akinek inkább hasonlóak, mint eltérőek a normái; akivel együttműködhetünk, aki több dolgot akár jobban tud nálunk, akitől így tanulhatunk is. Az itteniek a másik néphez tartozóban ezért elsősorban a pozitív emberrel találkoztak – és nem az ellenséggel. Ha másfelé másfajta kép alakult ki az „idegen”-ről, szintén érthető. Minden bizonnyal mást jelent a „másik” ott, ahol a zsigerekben megmaradt, hogy elsősorban a fegyveresen hódító zsoldossal kerültek szembe – miközben éppen fosztogatott vagy a nőket erőszakolta meg.

Ennek a toleranciának szinte jelképe, hogy a megye első székhelyén, Zalaváron a világ legtermészetesebb módján kapott helyet egymás mellett a magyar állam megalapítójának, Szent Istvánnak és a szláv írásbeliség megteremtőinek, az itt is élt Szent Cirillnek és Metódnak az emlékoszlopa.

*

Egyszer Budapesten egy újságíró ismerősömnek néhány nevet felsoroltam az előbbi névsorból. Ő legyintett: ilyen bárhol össze lehet állítani. Nemrégiben például Borsod-Abaúj-Zemplén megyében járt, és ott Kossuth Lajosról, Esze Tamásról és a környék más nagy szülöttéről beszéltek hasonlóan. Próbáltam bizonygatni: ezt a névsort nemcsak a közös szülőhely köti össze, hanem mindenekelőtt a tartalma, a harmónia keresése.

Ekkor villant be a máig megválaszolatlan kérdés: hiszen az általa megjelölt személyek, közös szülőhelyük – talán éppen az országnak az ellenpontját jelentik, ahonnan a dinamikus mozgalmak, forradalmak indultak ki? Létezhet ilyen két pólus? Thomas Mann – aki nemcsak önmagában volt fogékony mélyebb összefüggésekre, de Freuddal és Junggal is személyes kapcsolatban állt – az európai kultúra észak–déli polaritásáról beszélt. Mintha hazánkra más lenne jellemző. És azóta foglalkoztatni kezdett: az egység megteremtésére törekvő Zrínyi Miklós unokahúga, Ilona innen

éppen oda került, amikor 1666-ban Sárospatakon férjhez ment I. Rákóczi Ferenchez. És a házasságukból – a két pólus kiemelkedő képviselőinek egymásra találásából – született meg az a II. Rákóczi Ferenc, aki átvette az ottani Esze Tamás által vezetett felkelés vezetését, és évekig egységbe tudta fogni az akkori Magyarországot. Vagy másik sorsalakító időben, 1847-ben szellemileg ismét találkozott ez a két pólus: az itteni Deák Ferenc korábbi gondolatainak felhasználásával az ottani Kossuth Lajos készítette el az Ellenzéki Nyilatkozat tervezetét, Deák ezt végső formába öntötte – és ritka összedolgozásuk, kölcsönhatásuk eredményeként megszületett a modern Magyarország programja⁸. Az elmúlt háromszáz év két meghatározó eseménye, a Rákóczi-szabadságharc és az 1848-as tavaszi békés hatalomátvétel – valamiféle érdekes véletlen folytán az északkeleti és a délnyugati pólus egyesüléséből, közös hatásaként jött létre.

Bizonyos értelemben ehhez kapcsolódik még egy érdekes szempont is. Hogyan látta az ide került magyarokat kívülről a velünk rokonszenvező C. A. Macartney 1930-ban megjelent könyvében?

„A magyar nemzet zöme, az igazi finnugorok, viszonlag (ha nem is nagyon) békés földművesek, nem vándorlók, otthonukat dímbes-dombos tájon... a Dunától nyugatra rendezték be. Az Alföld síkságát a kabarok nomád fajtája, igazi türkök: gulyások, lovasok és harcosok, a nemzet hajtőereje és hadserege foglalta el, mint »a magyarok seregei között az első«. Úgy hiszem, ez volt az a fajta, amelyik a sztyeppe szlávjaira és oroszaira rárontott, amelyik hadjáratot indított a bolgárok ellen 895-ben, nagy részben és több mint fél évszázadon át volt Európa réme.”⁹

Lehet, hogy ez a különbség így gyökereiben a honfoglalásig vezethető vissza, akár etnikai okokból is? Hiszen a zalaiak nagy része a magyarországi lakosság több évszázados keveredése ellenére is viszonylag sokáig meglehetősen zártan őrizte meg arculatát, legalábbis nagy vonásaiban. Lehet, hogy a fenti személyiségeket erre az eleve békésebb alaptermészetre vezethetjük még mindig vissza? Vagy mennyire lehet reális alapja annak a zalai folklórból Szentmihályi Imre által idézett elemnek, amelyre László Gyula többször is hivatkozott, hogy az itteniek a székekhez hasonlóan már fogadták volna Árpád magyarjait?

Ki tudja? Nem állítok semmit, nem akarok a fenti tényekbe bármit belemagyarázni. Mindez, amiről ebben a fejezetben írtam, lehet, hogy valóban csak a véletlenek játéka. De akkor már ezt folytassuk, zárjuk is le. Nézzünk rá a Kárpát-medence etnikai és hazánk politikai térképére. A megmaradt ország területe, még inkább a tömbben együtt élő magyarság elhelyezkedésének földrajzi hossz tengelye ugyancsak északkelet–délnyugati irányt mutat. Szinte mint a vasreszelék a mágnes két pólusának hatására. A történelem során északkeletről érkezünk. És a másik irány – a mediterrán világ, az egykori Imperium Romanum, majd a középkori ősszemeri, univerzális latin kultúra vagy akár a kereszténység központja, Róma felé mutat. Vagy amerre mostanában a maga tárgyi valóságában az ötödik számú európai közlekedési folyosó épül ki, új autópályákkal, vasútvonallal, még közelebb hozva az embereket egymáshoz. Másként is beillesztve hazánkat az európai közösségbe, mint az elmúlt századok elsősorban német szűrőjén keresztül...

Zalának bőven lesz dolga a következő évezredben is.

Jegyzet

¹ Ez érdekesen cseng össze egy kis történettel néhány évvel korábbról. Az 1990 tavaszi választási kampány során Haraszti Miklós egy vitamúson vett részt Egerszegen, aztán kivittük az utcára, hogy megmutassuk a választási plakátokat. Pártonként felosztott fal felületeken, rendben, átragasztások nélkül, egymást kölcsönösen tiszteletben tartva, viszonylag épen találhattuk valamennyit. Miklós hirtelen megszólalt: „Ez már Nyugat-Európa”. Nem vitakoztam vele. Néhány nappal korábban én is láttam Budapesten a kölcsönös átragasztást, a letépett plakátokat.

² Amikor utoljára ott jártam, ebben a sétálóutca és a Varasd felé vezető utca sarkán álló kétszintes épületben éppen bútorbolt működött.

³ Életrajza megtalálható Bona Gábor tanulmányában: Az 1848/49-es honvédhadsereg Zala megyei születésű tisztjei. In: A szabadságharc zalai honvédei. Zalai Gyűjtemény 35., Zalaegerszeg, 1992., 24. oldal.

⁴ A tihanyi alapítólevél.

⁵ Balatonfüreden.

⁶ Zalaegerszegen.

⁷ Keszthelyen.

⁸ Az 1997-es zalaegerszegi konferencia egyik legérdekesebb előadásában Molnár András bizonyította a korábbi vélekedésekkel ellentétesen – amelyek szerint Deák csak szerkesztette Kossuth szövegét –, hogy Deák valójában is társszerzője volt az Ellenzéki Nyilatkozatnak: „Deák azért egyeztetett bele Kossuth tervezetének átdolgozásába, mert annak egyes elemeiben saját nézeteit is megfogalmazva látta.” Molnár András: Deák Ferenc és az Ellenzéki Nyilatkozat. In: Az Ellenzéki Nyilatkozat és a kortársak, 23.